
ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY
STUDIA PEDAGOGICZNE z. 24

URSZULA SOBKOVIK

PORZĄDKOWANIE WIEDZY O HARCERSTWIE. PROPOZYCJE I ROZSTRZYGNIECIA

Do dorobku harcerstwa niewątpliwie zaliczyć można uogólnioną refleksję, jaka towarzyszy działalności harcerskich zespołów i harcerskich animatorów. U podłoża tych uogólnień leżą zarówno gromadzone przez blisko 80 lat doświadczenia harcerskich pedagogów, jak i prowadzone badania empiryczne, a możliwości ich zastosowania wykraczają znacznie poza ramy organizacji, wzbogacając rozmaite płaszczyzny szkolnej i pozaszkolnej aktywności dzieci i młodzieży, poczynania nauczycieli i wychowawców.

Zrozumiałe są zatem próby sumowania oraz upowszechniania tego dorobku. Zadania z tym związane podejmowane są zarówno przez formalnie powoływane zespoły, jak np. działający w latach 1960-1975 Ośrodek Badań ZHP, czy pracujące w późniejszym okresie: Zespół Badań i Analiz Głównej Kwatery ZHP oraz Instytut Badań Problemów Młodzieży, a także przez "oddolnie" tworzące się zespoły osób zainteresowanych tą problematyką, jak skupiony od 1979 roku przy redakcji miesięcznika "Harcerstwo" umownie nazywany "zespołem teoretyków" czy analogiczny zespół historyków. Ważną płaszczyznę tych działań stanowią również rozmaite seminaria, sympozja.¹ Powstaje też wiele prac magisterskich i doktorskich poświęconych różnym aspektom działania i oddziaływania harcerstwa, a

zachętą do ich podejmowania jest funkcjonujący od 1976 roku konkurs, aktualnie noszący nazwę Harcerskiej Nagrody Myśli Twórczej. Dorobek kolejnych lat konkursu charakteryzowany jest na łamach "Harcerstwa"², a same prace dostępne w bibliotece Głównej Kwatery ZHP.

Konsekwentne działania służące porządkowaniu wiedzy o harcerstwie prowadzone są zwłaszcza przez wspomniane wyżej zespoły "teoretyków" i historyków. W dalszej części rozważań ograniczę się do propozycji pierwszego z nich.³

U podłoża prac legły dyskusje nad metodologicznymi podstawami budowania i porządkowania tej wiedzy. Przyjęto, iż uwzględnione być muszą dwa typy teorii: eksplikacyjne i prakseologiczne, a występujące w harcerstwie zjawiska analizowane być powinny z punktu widzenia trzech aspektów:

- eksplikacyjnego (diagnoza, wyjaśnianie i prognoza charakterystycznych dla harcerstwa zjawisk);
- aksjologicznego (główne zjawiska analizowane z punktu widzenia funkcjonujących w harcerstwie wartości);
- prakseologicznego (teoria działania i metodyka).⁴

Uznano także, że swoistość harcerstwa skłania do prowadzenia analizy na czterech płaszczyznach: jednostka w organizacji, podstawowa komórka organizacyjna, związek jako całość oraz społeczny kontekst funkcjonowania związku.⁵

Tabela uzyskana ze skrzyżowania wymienionych kryteriów (aspektów z płaszczyznami) porządkuje obszary, w obrębie których należy stawiać hipotezy, gromadzić twierdzenia.⁶ Podstawę szerszych prac w tym zakresie stanowią wskazane w każdym z "pól" zjawiska, będące osią rozważań oraz sformułowana w dalszej kolejności lista pytań, które powinny pomagać zarówno w dochodzeniu do całościowego ujęcia wiedzy o harcerstwie, jak i w podejmowaniu badań nad szczegółowymi zagadnieniami (jako podstawą do kolejnych syntez).⁷ Jest to próba odpowiedzi na pytanie, jakie Tadeusz Pawłowski sytuuje w centrum zagadnień każdej nauki: "W jaki sposób należy pogrupować przedmioty i zjawiska otaczającego nas świata, przyporządkowując utworzone grupy odpowiednim terminom, tak aby można było wykryć prawidłowości rządzące tymi zjawiskami?"⁸ Dodać jeszcze trzeba, iż wiedza o harcerstwie porządkowana jest na gruncie nauk społecznych i ma charakter interdyscyplinarny.⁹

W tym miejscu rodzi się pytanie o stan zaawansowania prac. Zacznę od aspektu aksjologicznego. Na podsumowanie czekają ciągle dwa "skrajne" poziomy: jednostka w organizacji i organizacja w kontekście społecznym, natomiast istniejące rozważania nad grupą członkowską i organizacją jako całością stały się przedmiotem już opublikowanych opracowań.¹⁰

W pierwszym przypadku rzecz dotyczy założonych cech grupy harcerskiej. Okazuje się, że sporo jest publikacji takie cechy wskazujących (choć nie są one uporządkowane), a także tych, które zajmują się charakterystyką - na tle właściwości rozwojowych - drużyn w poszczególnych grupach wiekowych (zuchy, harcerze, harcerze starsi), choć nie wszystkie zagadnienia zajmują uwagę autorów w równym stopniu. Wyłania się potrzeba m.in. śledzenia przemian modelu drużyny, aby odpowiedzieć na pytanie, na ile ta forma kontaktu z rówieśnikami i udział w życiu społecznym jest aktualnie atrakcyjna, a także szerszego zajęcia się problematyką więzi.¹¹

Analiza na poziomie całej organizacji to pytanie przede wszystkim o jej cechy i funkcje. Odpowiedzi próbuje się udzielać na gruncie socjologii, socjologii wychowania bądź pedagogiki. Jeśli idzie o cechy, to albo wskazuje się na nie wprost, albo "pośrednio" wyłaniają się z rozważań nt. charakteru zjawiska, jakim jest harcerstwo, bądź nad koncepcją harcerstwa; mówi się o cechach wspólnych z innymi stowarzyszeniami, o swoistych dla harcerstwa oraz niespecyficznych zarówno dla harcerstwa jak i innych stowarzyszeń, ale koniecznych dla zachowania jego tożsamości.¹² Sporo jest propozycji sposobu ujmowania cech, ale droga do uzgodnienia modelowego ich syndromu wydaje się jeszcze daleka.¹³ Mniej rozbieżności widać w przypadku funkcji harcerstwa. Istnieje w zasadzie zgoda co do definicji i klasyfikacji, choć różnie określa się zakres każdej z nich. Towarzyszą temu próby porządkowania zadań harcerstwa oraz dyskusje, np. na temat ideału w kontekście dylematu: cele czy wartości?¹⁴

Poziom aksjologiczny z kolejnym, eksplikacyjnym niejako łączy bardzo ważny nurt prac, jakim jest wyjaśnianie pojęć. Przemyślenie i dyskusje z tego zakresu prezentowane są głównie w cyklu *Umówmy się* na łamach miesięcznika "Harcerstwo" od nr 6 z 1983 roku poczynając. Są tu propozycje odnośnie pojmowania harcerstwa, jego funkcji, harcerskiego stylu życia, drużyny, metody harcerskiej, a także poszczególnych elementów systemu metodycznego i wiele innych. Autorom przyświeca cel przyjęty za T. Pawłowskim, jakim jest "... przetworzenie luźnych, często przednaukowych jeszcze określeń w pojęcia wyposażone w ścisłe, operatywne kryteria stosowalności".¹⁵ Jednocześnie prace zmierzają w kierunku stworzenia całego systemu pojęć¹⁶, stąd próby ustalania relacji między nimi. Dodać tu też trzeba, że znaczącym odzwierciedleniem efektów zmagania z "siatką pojęć" są liczne hasła w *Leksykonie Harcerstwa*¹⁷, a na szeroki użytek harcerzy, instruktorów i osób tylko pośrednio związanych z harcerstwem - *Słowniczek podstawowych pojęć harcerskich*.¹⁸ Jeszcze jednym następstwem tych prac są szerokie dyskusje nad konkretnymi składnikami harcerskiej rzeczywistości - pełne odbicie znajduje tu stwierdzenie S. Nowaka: "Uważny namysł nad treścią pojęć - zarówno tych, które

należą do języka naszej nauki, jak też nawet pojęć obiegowych - stać się może nieoczekiwanie bogatym źródłem hipotez, a nawet względnie porządnie uzasadnionej wiedzy teoretycznej o zjawiskach społecznych".¹⁹ Stało się tak w najszerszym zakresie z pojęciami metody harcerskiej²⁰ i harcerskiego stylu życia²¹, przy czym ani w przypadku tych dwóch pojęć, ani wielu innych proces budowania definicji nie jest zakończony, co - jeśli zgodzić się z T. Pawłowskim²² - uznać należy za stan normalny i pożądanym.

Wielkie trudności nastęrcza porządkowanie dorobku mieszczącego się w obrębie aspektu eksplikacyjnego, bowiem próby udzielania odpowiedzi na pytania: jak jest? dlaczego? jak być może? jakie zjawiska zajdą? podejmowane są na podstawie różnych założeń metodologicznych. Od ponad 20 lat zgłaszane są postulaty nt. koordynacji badań nad harcerstwem.²³ Toteż pojawiające się opracowania podsumowujące stanowią albo syntezę tego, co jest dziełem jednego, określonego warsztatu²⁴, albo analizę tego, co i w jaki sposób się bada, bez syntezy wyników.²⁵ Niezależnie od zgłoszonych wyżej zastrzeżeń warto poświęcić chwilę uwagi stanowi badań nad harcerstwem (pomijam, tak jak wcześniej, aspekt historyczny).

Na początek kilka uwag ogólnych. Dominują badania sprawozdawcze zależnościowe, oparte na sondażu diagnostycznym (choć pojawiają się - głównie wśród prac magisterskich - monografie, a nawet eksperymenty), dotyczą one przede wszystkim poziomu psychologicznego, rzadziej psychospołecznego, a tylko sporadycznie - socjologicznego²⁶. Respondentami są przedstawiciele wszystkich grup wiekowych i typów społeczności lokalnej, nieraz jest to także młodzież zaliczana do kategorii "specjalnej troski" (głucha, niewidoma, upośledzona umysłowo czy fizycznie, zagrożona wykołajaniem). Przeważają badania oparte na niewielkiej próbie, na miarę możliwości organizacyjnych i finansowych np. magistranta, ale są i analizy, dla których bazą uczyniono próbę reprezentatywną w skali kraju.²⁷ Obok jednostek zrzeszonych w harcerstwie bada się ich nie zrzeszonych rówieśników, a także dorosłych: rodziców, nauczycieli ustalając ich opinie i oczekiwania odnoszące się do funkcjonowania harcerstwa. Oprócz materiałów zgromadzonych w efekcie postawienia typowo badawczych problemów, wykorzystuje się też dane zgromadzone dzięki spisom harcerskim oraz opartym na samoocenie przeglądów drużyn.²⁸ Jeśli jako kryterium zakresu badań przyjąć funkcje przypisywane harcerstwu²⁹, to podejmowane prace najczęściej koncentrują się na funkcji osobotwórczej, rzadziej na dwóch pozostałych (społecznej i zaspokajania potrzeb, nazywanej też podmiotową). Zatrzymam się nieco przy każdym z tych zakresów.

Ustalanie poziomu realizacji funkcji osobotwórczej polega albo na ocenie osobotwórczego wpływu harcerstwa, albo (rzadziej) na analizie różnych dziedzin

wychowania w harcerstwie i przez harcerstwo.³⁰ W pierwszym przypadku dane uzyskuje się przez 1) porównywanie osób zrzeszonych z nie zrzeszonymi, dzięki 2) ustalaniu ocen, opinii np. nauczycieli, rodziców, rówieśników o zrzeszonych, o zmianach, jakie zachodzą w ich zachowaniu od czasu podjęcia roli zucha, harcerza itp., a także 3) odwołując się do samooceny zuchów, harcerzy, instruktorów, a nawet byłych członków organizacji, którzy wiążą aktualne pełnienie roli zawodowej, styl życia, różne zamiłowania i in. z wcześniejszymi przeżyciami w harcerskiej drużynie. Po stronie zmiennych niezależnych sięga się do elementów metodyki, osoby instruktora, zakresu organizacyjnych doświadczeń zuchów czy harcerzy, do zjawisk zachodzących w zespole. W nurcie badań związanych z tą funkcją mieszczą się też takie, których celem jest ustalanie oczekiwań co do wpływu harcerstwa na osobowość dzieci i młodzieży, kierowanych głównie ze strony rodziców i nauczycieli, a także te, których przedmiot stanowi świadomość wzorca osobowego harcerza, istota harcerskiego stylu życia itp.

Jeśli idzie o funkcję podmiotową, to i tutaj wyróżnić można kilka kierunków badań. Są prace, w których ukazany jest stosunek do harcerstwa różnych kategorii respondentów (zrzeszonych, ich rodziców, nie zrzeszonych kolegów, nauczycieli, studentów), a z zebranych uzasadnień wylaniają się czynniki atrakcyjności. Inne opracowania prezentują stopień zadowolenia zrzeszonych bądź ogólne - z przynależnościami do organizacji, bądź też do udziału w określonych działaniach, zadaniach. Poddaje się też analizie kolejne elementy metodyki z punktu widzenia ich atrakcyjności dla zuchów i harcerzy, a także wskazuje się konkretnie do zaspokajania jakich potrzeb się przyczyniają. Osobną grupę stanowią takie prace, których autorzy wprost podejmują próby ustalenia poziomu zaspokajania w harcerstwie różnych potrzeb psychicznych. Stosunkowo często badane są też oczekiwania, propozycje samych zrzeszonych oraz ich kolegów spoza harcerstwa, rodziców i innych co do tworzenia w organizacji warunków dla zaspokajania owych potrzeb, co nieraz wyraża się zgłaszaniem "zapotrzebowania" na np. określone formy zagospodarowywania czasu wolnego. Znaczące miejsce zajmują również badania poświęcone motywom przynależności i podejmowania zadań oraz określonych ról w organizacji (najczęściej dotyczy to instruktorów)³¹.

Funkcja społeczna jest funkcją zewnętrzną, stąd badania z nią związane pokazują przede wszystkim rodzaje zadań podejmowanych przez harcerzy na rzecz społeczności pozaorganizacyjnej (szkoły, środowiska lokalnego, nie zorganizowanych rówieśników) oraz grupy i instytucje, z którymi zrzeszeni współdziałają w toku realizacji owych zadań. Nierzadko pojawiają się tu monografie szczeptów, hufców i chorągwi, są sondaże ukazujące np. działalność w ramach ogólnozwiązkowych czy regionalnych operacji (np. "Frombork", "Bieszczady"). Bada się też,

podobnie jak w przypadku dwóch poprzednich funkcji, oczekiwania w tym zakresie, ustala ocenę stopnia realizacji, m.in. dokonywaną przez zrzeszonych i nie zrzeszonych. Analizę poziomu i zakresu zewnętrznej działalności harcerzy łączy się nieraz z badaniami atrakcyjności różnych jej przejawów dla samych realizatorów oraz motywacji podejmowania takich zadań.

Spojrzenie na badania nad harcerstwem z punktu widzenia jego funkcji, choć bardzo szerokie, nie jest w stanie wyczerpać całej bogatej problematyki, porządkowanie której na poziomie np. jednostki czy podstawowej grupy członkowskiej wzbogaca możliwości wchodzenia "w głąb" tych obszarów, które już znalazły się w kręgu zainteresowań osób podejmujących badania empiryczne, jak i odsłania te, które ciągle jeszcze stanowią "białe plamy".³²

Prace nad porządkowaniem wiedzy o harcerstwie podejmowane są też w wyniku pojawiania się konkretnych potrzeb praktyki. Np. wprowadzenie w wielu wyższych uczelniach przedmiotu, zapoznającego przyszłych nauczycieli-wychowawców z istotą działalności harcerstwa stało się bodźcem do uruchomienia na łamach wspomnianego tyle razy miesięcznika "Harcerstwo" cyklu pt. *Metodyka wychowania w ZHP*.³³ Na uwagę zasługują tu przede wszystkim analizy i propozycje odnoszące się do harcerskiego systemu wychowawczego.³⁴ Jednocześnie opracowania te wskazują na wypełnianie obszarów, mieszczących się w aspekcie prakseologicznym. Zatem wspomnieć tu trzeba jeszcze o skrypcie³⁵, o komentarzach do prawa i przyrzeczenia harcerskiego³⁶ i wielu innych artykułach, poradnikach, stanowiących przełożenie rozmaitych prawidłowości na język dyrektyw prakseologicznych.³⁷

Znaczną pomoc zarówno dla osób, które interesuje pogłębiona refleksja nad harcerstwem (oraz ogólnie stowarzyszeniami dzieci i młodzieży) jak i tych, które podejmują badania własne, stanowią zestawy bibliografii.³⁸ Przygotowuje je biblioteka Głównej Kwatery ZHP, a także członkowie zespołu "teoretyków".³⁹

Można by było wskazać tu szereg bardziej szczegółowych wątków dyskusji i analiz, ukazujących procesy i zjawiska występujące w harcerstwie, proponujących kryteria ich systematyzowania, wykraczałoby to jednak poza ramy tego opracowania.⁴⁰ Należałoby natomiast wspomnieć o najpilniejszych kierunkach dalszych prac. Bez wątpliwości należy do nich doskonalenie siatki pojęć, podsumowanie stanu wiedzy w obrębie aspektu aksjologicznego (przy uwzględnieniu faktu istnienia aktualnie wielu organizacji harcerskich) w odniesieniu do jednostki w organizacji oraz organizacji w kontekście społecznym i kontynuowanie, w sposób pogłębiony, takiego podsumowania dla dwóch pozostałych poziomów⁴¹, synteza - na ile jest to możliwe z punktu widzenia prawideł metodologicznych - stanu badań nad harcerstwem, w tym szczególnie z wykorzystaniem danych zgromadzonych

w pracach magisterskich i doktorskich (na wspomniany wyżej konkurs wpłynęło ich do tej pory łącznie 282, a powstało w różnych ośrodkach znacznie więcej). Porządkowanie już istniejącej wiedzy pociąga za sobą również ujawnianie obszarów niewiedzy i widać to wyraźnie w odniesieniu do omawianej tu dziedziny rzeczywistości, we wskazywanych w przypisach publikacjach. Zebranie i usystematyzowanie tych obszarów również należy do pilnych zadań. Wśród takich zadań mieści się też postulowane od dawna opracowanie historii wychowania harcerskiego, ale jest to już zadanie "z pogranicza" zainteresowań tzw. teoretyków i historyków.

Świadoma jestem wielkich niedostatków niniejszego opracowania, które jedynie sygnałnie wskazuje kryteria porządkowania wiedzy o harcerstwie i kierunki podejmowanych poszukiwań. Chociaż prace nad systematyzowaniem i poszerzaniem istniejącej wiedzy o omawianej tu płaszczyźnie życia części dzieci, młodzieży i dorosłych od lat skupiają uwagę wielu osób i wyraźnie widoczne są już efekty podejmowanych działań, to za wcześnie jest jeszcze na obejmującą całość syntezę, której dokonanie przerasta zresztą możliwości jednej osoby i ramy jednego opracowania. Wydaje się jednak, że ukazane wyżej propozycje i rozstrzygnięcia mogą być przydatne w procesie analizy funkcjonowania i przy prezentacji innych składników socjopedagogicznej rzeczywistości, a przytaczane publikacje (na ogół opatrzone bogatą bibliografią) służyć mogą osobom zainteresowanym szczegółowymi zagadnieniami związanymi z działalnością uczniów i wychowanków w stowarzyszeniach.

Przypisy

- ¹ Duże znaczenie dla podejmowania badań nad harcerstwem w ostatnich 20 latach miała konferencja zorganizowana w grudniu 1969 na Głodówce. Wspomnieć tu też trzeba o seminariach poświęconych konkretnym problemom, np. harcerstwu w szkole średniej (Szczecin 1980), kształceniu i doskonaleniu nauczycieli w pracy harcerskiej (Bydgoszcz 1976), wychowaniu patriotyczno-obronnemu w ZHP (Kraków 1983), harcerskiemu stylowi życia (Bydgoszcz 1985), relacji harcerstwa wobec systemu edukacji narodowej (Opole 1989) i inne. Informacje na temat tych konferencji, a także najważniejsze z wygłoszonych referatów znaleźć można na łamach "Harcerstwa" oraz w oddzielnych wydawnictwach, np.: *Kształcenie i doskonalenie zawodowe nauczycieli - instruktorów ZHP*. Bydgoszcz 1977; *Związek Harcerstwa Polskiego w procesie wychowania patriotyczno-obronnego młodzieży*. Materiały sympozjum naukowego pod red. S. Mazura i J. Zakrzewskiego, Warszawa 1984.
- ² Por. cykl informacji: J. Osiecka: *Magisterskie i doktorskie "Harcerstwo"* 1988 nr 5, 6, 7, 8, 10 i 11/12 oraz 1989 nr 8
- ³ Zespół powstał w efekcie podjęcia prac nad hasłem "teoria harcerstwa" do przygotowywanego

- wówczas *Leksykonu Harcerstwa*, stąd jego nazwa sygnalizująca kierunek prac i odróżniająca od poszukiwań historycznych. Por. m.in.: *Teoretycy, metodycy, historycy*. "Harcerstwo" 1986 nr 1. Członkowie zespołu spotykają się na ogół dwa razy do roku na seminariach, z których komunikaty zamieszczane są w "Harcerstwie".
- ⁴ Por. dyskusje i propozycje zawarte w: H. Muszyński, Z. Ziarko: *Teoretyczna wiedza o harcerstwie*. "Harcerstwo" 1980 nr 4 i 7/8; tychże: *Uwagi w sprawie teorii harcerstwa*. "Harcerstwo" 1980 nr 11; tychże: *Zakres badań nad harcerstwem*. "Harcerstwo" 1982 nr 1; J. Nuckowski: *W sprawie teorii harcerstwa*; "Harcerstwo" 1980 nr 1; tenże: *Jeszcze raz w sprawie teorii harcerstwa*. "Harcerstwo" 1980 nr 9; F. Bocian: *Niektóre problemy teorii harcerstwa*, "Harcerstwo" 1980 nr 3 i 4.
 - ⁵ Płaszczyzny te przyjęto zgodnie z propozycją prof. S. Miki.
 - ⁶ Tabela taka zawarta jest w artykule H. Muszyńskiego i Z. Ziarko: *Zakres badań...*, op.cit., s. 10.
 - ⁷ Patrz: U. Sobkowiak, Z. Ziarko: *Kierunki systematyzacji twierdzeń teoretycznej wiedzy o harcerstwie - propozycje*. "Harcerstwo" 1985 nr 7.
 - ⁸ T. Pawłowski: *Tworzenie pojęć w naukach humanistycznych*. Warszawa PWN 1986, s. 55.
 - ⁹ Chodzi zwłaszcza o płaszczyznę psychologii społecznej, wychowawczej, socjologię małej grupy, organizacji itd.
 - ¹⁰ K. Stech: *Z rozważań nad harcerskimi grupami członkowskimi*. "Harcerstwo" 1990 nr 7-9; U. Sobkowiak: *Uwagi na temat poszukiwania odpowiedzi na pytanie: Czym jest harcerstwo?* "Harcerstwo" 1989 nr 5.
 - ¹¹ K. Stech: *Z rozważań...*, op.cit.
 - ¹² Por. rozważania i bibliografię W: U. Sobkowiak: *Uwagi na temat...*, op.cit.
 - ¹³ Jednocześnie wylania się kwestia stałości - zmienności takiego modelu wobec faktu szybko zachodzących zmian w rzeczywistości społecznej.
 - ¹⁴ Patrz: U. Sobkowiak: *Uwagi na temat...*, op.cit.
 - ¹⁵ T. Pawłowski: *Tworzenie pojęć...*, op.cit., s. 99.
 - ¹⁶ Por. uwagi nt. naukowej przydatności systemu pojęć: T. Pawłowski: *Tworzenie pojęć...*, op.cit., s. 101.
 - ¹⁷ *Leksykon Harcerstwa*. Pod red. O. Fietkiewicz, Warszawa MAW 1988.
 - ¹⁸ J. Gruba, G. Muła-Setnik przy współpracy J. Michulowicza: *Od Akcji do Zwiadu. Słowniczek podstawowych pojęć harcerskich*. "Harcerstwo" 1985 nr 9 - 11/12.
 - ¹⁹ S. Nowak: *Metodologia badań społecznych*. Warszawa PWN 1985, s. 152.
 - ²⁰ Por. Liczne artykuły dyskusyjne na łamach "Harcerstwa" w rocznikach 1986, 1987, 1988 i 1989.
 - ²¹ Por. rozważania publikowane w "Harcerstwie" rocznik: 1985, 1986 i 1987.
 - ²² T. Pawłowski: *Tworzenie pojęć...*, op.cit., s. 33-34.
 - ²³ Por. np. H. Muszyński: *Rola nauki*. "Harcerstwo" 1969 nr 7/8 i 9.
 - ²⁴ Np. opracowania podsumowujące prace Ośrodka Badań ZHP, poświęcone jednemu zagadnieniu - por.: J. Burska: *Drużyna harcerska jako środowisko wychowawcze*. Biuletyn Nr 33 Ośrodka Badań ZHP, Warszawa 1966 lub: *Funkcjonowanie harcerstwa w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych. Raport z badań*. "Harcerstwo" 1976 nr 10. Są też syntezы badań podejmowanych w ramach prac magisterskich, np. U. Sobkowiak: *Jak harcerski styl życia odzwierciedlany jest w świadomości członków ZHP i osób nie zrzeszonych?* "Harcerstwo" 1987 nr 10; też: *Funkcje Prawa Zucha i Prawa Harcerskiego jako przedmiot badań*. "Harcerstwo" 1990 nr 4-6; por. też: Z. Ziarko: *Funkcjonowanie stowarzyszeń dziecięcych i młodzieżowych*. "Harcerstwo" 1989 nr 4 i 5.
 - ²⁵ Próbę taką stanowiło opracowanie U. Sobkowiak: *Efektywność oddziaływań wychowawczych ZHP. Przegląd badań*. "Harcerstwo" 1983 nr 5; też: *Uwagi na temat badań nad funkcją podmiotową harcerstwa*. „Harcerstwo” 1991 nr 1-2.

- ²⁶ Por.: A. Janowski: *Rodzaje badań pedagogicznych*. "Badania Oświatowe" 1982 nr 2, s. 21.
- ²⁷ Są to badania prowadzone przez Zespół Badań i Analiz Głównej Kwatery ZHP (por. np. sprawozdania zamieszczone w ostatnim czasie: W. Czarnota: *Drużynowy..., powołanie, formalność, pasja czy kłopot?* "Harcerstwo" 1989 nr 6, 7 i 11/12; *Wychowanie ekologiczne w drużynach ZHIP*, red. I. Zdąbłarz, Zespół Badań i Analiz GK ZHP, Warszawa 1988 (materiał powielany); raporty przygotowywane przez Instytut Badań Problemów Młodzieży itd. Patrz też: J.M. Kowalski: *Przygotowanie do życia zawodowego w drużynach harcerskich - wyniki badań*. "Harcerstwo" 1989 nr 10.
- ²⁸ Por. m.in.: G. Nowacki: *Drużyny starszoharcerskie 1983*, "Harcerstwo" 1983 nr 11, 12 i 1984 nr 1, K. Narwicz: *Działalność drużyn harcerskich*. "Harcerstwo" 1985 nr 7. J.M. Kowalski: *Funkcjonowanie systemu metodycznego ZHIP w drużynach harcerzy młodszych*. "Harcerstwo" 1985 nr 9; I. Słowik: *Samocena drużynowych*. "Harcerstwo" 1989 nr 5.
- ²⁹ Por. pojęcie i klasyfikację tych funkcji: H. Muszyński: *Podstawy wiedzy o organizacjach młodzieżowych i ruchu młodzieżowym*. W: *Podstawy wychowania w ZHIP*, red. H. Muszyński, Bydgoszcz WSP 1984, s. 28 i nast., a także rozważania F. Bociana: *Związki młodzieży i ich funkcje*. „Biuletyn Pedagogiczny" 1989 nr 4, Pałac Młodzieży w Katowicach.
- ³⁰ Przytoczenie szczegółowej bibliografii jest niemożliwe ze względu na ramy tego opracowania. Czytelników zainteresowanych tą problematyką odsyłam do przeglądów oraz sprawozdań z badań zamieszczanych na łamach "Harcerstwa", do biuletynów i informatorów Zespołu Badań i Analiz GK ZHP, np. *Działalność naukowo-badawcza ZHIP w latach 1986-1988*. Warszawa 1989, materiałów Instytutu Badań Problemów Młodzieży itp.
- ³¹ Problematyce tej poświęcony jest wspomniany już artykuł: U. Sobkowiak: *Uwagi na temat badań..., op.cit.*
- ³² Z myślą m.in. o dokonywaniu oceny stanu badań sformułowane zostały pytania w artykule U. Sobkowiak i Z. Ziarko: *Kierunki systematyzacji..., op.cit.*, ale dokonanie takiej oceny stanowi materiał na oddzielną publikację.
- ³³ Od nr 3 w 1980 r.
- ³⁴ Por. artykuły z tego cyklu od 1980 nr 11 poczynając.
- ³⁵ *Podstawy wychowania w ZHIP*, red. H. Muszyński, op.cit.
- ³⁶ *Prawo i przyrzeczenie harcerskie. Komentarze, teksty*. "Harcerstwo" 1985 nr 2, 3 i 4.
- ³⁷ Są to m.in. artykuły w prasie harcerskiej (np. w wydawanym od września 1990 roku dwutygodniku "Czuwaj"), w materiałach centralnych szkół instruktorskich itp.
- ³⁸ Patrz: F. Bocian: *Bibliografia artykułów z zakresu teoretycznej wiedzy o harcerstwie* publikowanych w "Harcerstwie" (1979-1987), "Harcerstwo" 1988 nr 2, *Miejsce harcerstwa w naukach społecznych*. Materiały informacyjne nr 5, Warszawa 1980, *Teoria harcerstwa. Materiały do bibliografii z lat 1975-1980*, opr. hm. W. Rozwadowski, Warszawa 1981.
- ³⁹ Obok tego por. np. W. Błażejowski: *Bibliografia harcerska 1911-1960*. Warszawa MAW 1981; tenże: *Bibliografia harcerska 1911-1960. Suplement*. Warszawa MAW 1984; tenże: *Bibliografia harcerska 1961-1981*. Warszawa MAW 1985, a także spisy tytułów prasy harcerskiej wydawane przez Zespół Historyczny Głównej Kwatery ZHP i in.
- ⁴⁰ Zainteresowanych odsyłam do podanych już wyżej publikacji sumujących pewne etapy pracy, a także do artykułu: U. Sobkowiak: *Stan porządkowania teoretycznej wiedzy o harcerstwie*. "Harcerstwo" 1988 nr 2.
- ⁴¹ Por. przypis 10. Dalsza analiza, zwłaszcza w obrębie aspektu aksjologicznego (choć nie tylko tu) wymaga m.in. odwołania się do założeń i refleksji nad funkcjonowaniem poszczególnych organizacji harcerskich. Naprzeciw takim potrzebom wychodzą plany zespołu "teoretyków" - którą przygotowuje seminarium nt. *Koncepcji człowieka w harcerstwie* (co oznacza nie tylko ZHP, oczywiście).

Zusammenfassung

Der dargestellte Artikel ist die Probe der Darstellung der methodischen Voraussetzungen (hauptsächlich durch das Team um die Monatsschrift "Pfadfinderbewegung), die im Laufe der Regulierung des theoretischen Wissens über Pfadfinderbewegung sind und der weiteren Aufgaben, die mit dieser Regulierung verbunden sind. Als Ausgangspunkte gibt es drei Aspekte: aksjologischer, explikatorischer und prakseologischer und vier Forschungsebene: die Einkeit, die organisatorische Grundgruppe, die Genossenschaft als das Gause und der gesellschaftliche Kontext ihrer Funktionierung. Zu den aufgetauchten Kriterien gehören die einzelnen Teile der Überlegungen, die sowohl auf die vorhandenen synthetisierenden Bearbeitungen als auch auf die Forschungsrichtungen und Suchrichtungen zeigen, und auf die Probleme, die auf eine Bearbeitung warten.